

Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemlerin Rolü: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma*

Bilge Leyli ELİTAŞ**
Gör. Ayberk ŞEKER***

ÖZET

20. yüzyılda meydana gelen gelişmeler ve küreselleşme ile birlikte serbest ticareti savunan ülkeler gümrük tarifelerinin ortadan kaldırılmasını savunmuşlardır. Tarife önlemlerinin azaltılması ile birlikte ülkeler hem iç piyasalarını hem de uluslararası pazarlardaki çıkarlarını korumak adına yeni bir korumacılık anlayışı geliştirmişlerdir. Ülkelerin uluslararası ticarete çeşitli kısıtlamalar uygulamak için kullandıkları bu yeni korumacılık anlayışının ürünü tarife dışı önlemler olmuştur. Bu çalışmada küreselleşen dünya ticaretinde tarife dışı önlemlerin Türk tekstil sektörünün ithalatında kısıtlayıcı bir etkiye sahip olup olmadığı analiz edilmektedir. Bu amaçla Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülkeyi kapsayan ve 2005–2013 yılları arası dönemi içeren panel veri seti oluşturularak çekim modeli kurulmuştur. Oluşturulan panel çekim modelinin tesadüfi etkilere dayanan Parks-Kmenta yöntemi ile tahmini sonucunda, Türkiye'nin kota uygulaması önlemini alması halinde karşı ülkeler ile ithalatında azalma meydana geleceği görülmektedir. İthalat kotalarının yanı sıra, Türkiye ve karşı ülkelerin gelirleri toplamının, karşı ülkelerin Türkiye'ye mesafelerinin ve Türkiye ile karşı ülkelerin göreceli faktör donatılarının Türkiye tekstil sektörü üzerinde anlamlı etkilerinin bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tarife Dışı Önlemler, Uluslararası Ticaret, Türkiye Tekstil Sektörü, Panel Veri, Çekim Modeli, Kota, Parks-Kmenta Tahmincisi.

JEL Sınıflandırması: C23, F14, F19, L67.

The Role of Non-Tariff Measures On International Trade: A Study On Turkish Textile Sector

ABSTRACT

The supporting countries of the free trade have started to argue that these measures should be revoked by the developments in the 20th century and globalism. A new protectionist approach has been developed by these countries in order to protect their interest in the domestic markets as well as international markets when the tariff measures were lowered. These restraining measures of the new protectionist approach are called non-tariff measures. In this study, the non-tariff measures are analyzed to understand whether there is a restrictive impact on the Turkish textile industry in the globalised world. Accordingly, a panel data set is generated from the Turkey's highest 20 import relations between 2005 and 2013 and gravity model is applied. Estimated results by Parks-Kmenta estimator of random effect method of the gravity model reveals that import quotas have a negative impact on Turkish textile imports. Besides the import quotas, sum of Turkey and exports countries GDP, distance to Turkey, and relative factor endowment of Turkey and exports countries have impacts on the Turkish textile imports.

Keywords: Non-Tariff Measures, International Trade, Turkish Textile Sector, Panel Data, Gravity Model, Quotas, Parks-Kmenta Estimation.

Jel Classification: C23, F14, F19, L67.

* Çalışmada kullanılan teorik kısım Bilge Leyli ELİTAŞ danışmanlığında Ayberk ŞEKER tarafından hazırlanmış olan "Tarife Dışı Önlemlerin Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Uygulama" isimli yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

** Doç. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ, Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

*** Arş. Gör. Ayberk ŞEKER, Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

1. GİRİŞ

Uluslararası ticaret; mal ve hizmetlerin, ülkelerin birbirleri arasındaki çıkar ve ihtiyaçları doğrultusunda ithalat ve ihracatı ile gerçekleştirilmektedir. Ülkeler ürün ve hizmetlerin maliyetleri doğrultusunda ya da üretim gerçekleştirebilecek hammadde ve teknolojiye sahip olamama sebepleri ile dış ticaret yapmaya yönelmektedirler.

Hızla küreselleşen dünya ekonomisinde, ülkelerin bir kısmı serbest ticareti savunurken, bir kısmı da dış ticarete korumacı politikaları savunmaktadırlar. Serbest ticareti savunan ülkeler, birbirleri arasındaki karşılaştırmalı üstünlüklere göre mal ve hizmet üretimin uzmanlaşmanın daha verimli ve kârlı olacağını savunmaktadırlar. Buna karşılık, uluslararası ticarete korumacı politikaları savunan ülkeler, dış ticarete önlemler almanın ülke içindeki endüstrileri korumak için gerekli olduğunu ve ülke ekonomisinin korumacı politikalar ile daha çok zenginleşeceğini savunmaktadırlar.

Serbest ticaret ve korumacı politikaları savunan ülkeler arasındaki bu karşıtlık devam ederken, küreselleşme ile birlikte ülkeler birbirleri ile daha yoğun ticaret yapmaya başlamışlardır. Küresel ticaret hacminin artırılması amacıyla ülkeler tarafından önce 1948 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) anlaşması imzalanmış, ilerleyen süreçte de bu anlaşma yerini Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne (1995) bırakmıştır. Ülkelerin oluşturduğu bu iki oluşumun amacı, uluslararası ticareti kısıtlayan önlemlerin ortadan kaldırılarak küresel ticaret hacminde artışın sağlanması ve serbest ticaretin ülkeler tarafından benimsenmesi olmuştur. Bu durum karşısında, dış ticarete korumacı politikaları benimseyen ülkeler alternatif korunma önlemleri alma yoluna gitmeye başvurmuşlardır. Gümrük tarifelerine alternatif olarak ülkeler tarafından kullanılmaya başlanan bu korunma politikası araçları tarife dışı önlemler olmuştur.

Tarife dışı önlemlerin uluslararası ticaret akımlarına ne ölçüde etki ettiğini hesaplamak oldukça zordur. Bu sebeple, tarife dışı önlemler aynı zamanda görünmez engeller olarak da ifade edilmektedirler. Ancak, tarife dışı önlemleri ölçme ve veri toplamada karşılaşılan zorluklara rağmen bu önlemleri ölçmek için kullanılan bir takım teknikler bulunmaktadır. Çekim modeli vasıtasıyla gerçekleştirilen tarife dışı önlemlerin ölçümü ile uluslararası ticaret akımlarında meydana gelen değişimler ve tarife dışı önlemlerin bu değişimlerdeki etkileri panel çekim modelinin oluşturulması yoluyla ekonometrik olarak analiz edilebilmektedir.

Çalışma kapsamında öncelikle uluslararası ticarete korumacılığın açıklamaları yapılarak tarihsel gelişimi anlatılacak ve uluslararası ticaret teorilerinin korumacılık anlayışına bakış açıları değerlendirilecektir. Devamında, yeni korumacılık anlayışının ürünü olan tarife dışı önlemler sınıflandırılarak açıklanacak ve Türkiye'de tekstil ve hazır giyim sektörlerine uygulanan tarife dışı önlemler ortaya koyulacaktır. Çalışmanın ampirik araştırma bölümünde ise, Türkiye'nin tekstil sektöründe uygulanan tarife dışı önlemlerin panel çekim modeli ile analizi gerçekleştirilecektir.

2. ULUSLARARASI TİCARETTE KORUMACILIK

Uluslararası ticarete korumacılık ve serbest dış ticaret tartışmaları her dönemde önem arz eden ve tartışılan bir konu olmuştur. Bu tartışmaların odağında devletler ve devletlerin dış ticaret politikalarını belirleyen hükümetlerin ekonomi politikaları yer almaktadır.

Günümüzde uluslararası ticaretin en önemli aktörlerinden biri olan hükümet organları, ülkelerin dış ticaret politikalarını uygulamaya koymaktadır. Ülkelerin yürütme organı olan hükümetler; ülkenin toplumsal yapısına, gelenek-göreneklerine, ticari alışkanlıklarına ve zihniyetlerine göre çeşitli dış ticaret politikaları izlemektedirler. Hükümetler dış ticaret politika araçlarını kullanarak uluslararası ekonomik ilişkilerine yön vermektedirler. Hükümetler tarafından kullanılan dış ticaret politika araçları ticareti kısıtlayıcı, sınırlandırıcı veya ticareti teşvik edici yönde olabilmektedir. Kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı önlemler genellikle gümrük tarifeleri, kotalar, vergiler, tarife dışı engeller gibi araçlardan oluşmakta iken; dış ticareti teşvik edici önlemler ise ihracat sübvansiyonları, katma değer vergisi iadeleri gibi araçlardan oluşmaktadır.

Uluslararası ticarete serbest dış ticaret ve korumacılık tartışmaları çok eski dönemlerden itibaren devam etmektedir. İnsanoğlu doğası gereği taleplerine karşı hür olmayı istemekle birlikte, ekonominin de serbest olması ve böylece tercihlerine kolayca ulaşabilmeyi talep etmektedir. Ancak bu görüşe karşı olarak ekonomideki serbestliğin ülkelerin mali ve sosyal düzenlerini bozacağı düşüncesi ile çeşitli yollarla korunma önlemlerinin alınması gerektiğine inanan bir görüş bulunmaktadır.

Serbest dış ticaret anlayışını savunan görüşe göre; ticari işlemlerdeki serbestlik toplumlara daha kaliteli ve uygun mal ve hizmetlerin sunulacağı; üreticilerin yenilikleri takip edebilme yetisiyle uluslararası rekabete daha rahat dâhil olabileceği; milli gelir, işsizlik, gelir dağılımı ve dış ticaret gibi makroekonomik göstergelerin daha istenen düzeyde olacağı savunulmaktadır (Acar, 2010: 6).

Korumacı politikaların savunucularına göre; toplumun güvenliğinin temin edilmesi, ülke içinde yeni gelişen sanayilerin uluslararası rekabetten zarar görmemesi, işsizlik ve dış açık gibi makroekonomik göstergelerin düşürülmesi için dış ticaret politikası araçları ile müdahalelerin yapılması gerektiği ileri sürülmektedir (Seyidoğlu, 2013: 143).

2.1. Uluslararası Ticaret Teorileri ve Korumacılık Anlayışı

Uluslararası ticarete, toplumların yaşadıkları dönemlere göre benimsedikleri ticari davranışlar ve bu davranışlardan ortaya çıkan çeşitli teoriler bulunmaktadır. Toplumların ve devletlerin benimsedikleri ticari politikalar ve teoriler buldukları dönemdeki ekonomiye ve dış ticarete yön vermektedir.

Ülkelerin altın ve maden stoklarını arttırma görüşünün bir sonucu olarak merkantilizm, yoğun devlet müdahalesini gerekli görmektedir. Devlet, ülke içi ve

uluslararası ticari faaliyetler üzerinde sıkı denetim kurarak zenginlik ve refahı artırma yolunda çeşitli ticaret politikaları uygulamaktadır. Günümüzde görülen gümrük vergileri, ithalat ve ihracat yasakları, ihracat teşvikleri gibi önlemler Merkantilist anlayışın ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydemir ve Güneş, 2006: 156). Devletin dış ticaret politikası araçlarını kullanarak ekonomiye yön vermesi, merkantilist düşüncenin korumacı bir dış ticareti benimsediğinin en büyük göstergesidir.

Fizyokrat düşüncenin savunucuları, merkantilistlerin aksine korumacılık anlayışını reddederek ekonomide serbest ticaret anlayışını benimsemişlerdir. Devletlerin ekonomiye, özellikle tarım sektörüne müdahalelerde bulunmasına ve vergi uygulamalarına karşı çıkmışlardır. Fizyokratların özellikle tarım üretiminin ve serbestisinin üzerinde durmalarının sebebi, bulunulan dönemde Fransa'da tarım sektörü üzerindeki ağır vergilendirme uygulamalarıdır (Aşkın vd., 2011: 59). Bu nedenle, Fransa'da azaltılan tarımsal üretimin yeniden artırılması amacıyla tarımsal üretim üzerindeki engellerin ve kısıtlamaların kaldırılmasını savunmuşlardır.

Uluslararası ticaret teorileri arasında bir diğer önemli teori ise Adam Smith tarafından ortaya koyulan mutlak üstünlükler teorisidir. Mutlak üstünlük teorisi savunucuları, korumacı dış ticaret anlayışının hâkim olduğu merkantilizmin tezine karşı serbest dış ticaret anlayışını savunmaktadır.

Mutlak üstünlükler teorisinin varsayımlarına göre, serbest ticaret anlayışının ülke içinde tam istihdamı ve dış ticarete dengeyi sağlayacağı ileri sürülmektedir. Smith, merkantilist politikaların ticari bozulmalara yol açacağını ve ülkelerin ekonomileri üzerinde yıkıcı bir etki yaratacağını iddia etmektedir (Cwik, 2011: 8). Bu anlayış doğrultusunda, devletin müdahaleci olmaması ve dış ticarete korunma önlemlerinin alınmaması gerektiği savunulmaktadır.

David Ricardo tarafından ortaya koyulan karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin serbest dış ticarete bakışını incelediğimizde, serbest dış ticaret anlayışına benzer bir şekilde Ricardo'nun da ülke içinde daha ucuza üretimi gerçekleştiren ürünlerin üretilmesinde uzmanlaşılması gerektiğini ve üretimi pahalı olan ürünlerin diğer ülkelerden ithal edilmesi gerektiğini savunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre ülkeler ucuza ürettiği ürünlerde uzmanlaşıp, göreceli olarak pahalıya ürettiği ürünleri ithal ederek daha hızlı bir kalkınma sağlamalıdır. Çünkü karşı ülkelerle kurulan ticari ilişkilerin sonucunda, az gelişmiş ülkeler ihtiyaç duydukları endüstri, hammadde ve mamulleri de ithal edebilme imkânına kavuşacaktır (Karluk, 1974: 225). Bu açıdan, uzmanlaşmaya önem verilmesi ve uluslararası ticaret faaliyetlerinde sınırlamaların yer almaması dolayısıyla karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin daha çok serbest ticaret anlayışına yakın olduğu görülmektedir.

Uluslararası ticaret teorilerinden Faktör Donatımı Teorisi'ne göre; ülkeler hangi üretim faktörüne yoğun olarak sahip ise, o faktörün yoğun olduğu ürünlerin üretiminde ülkelerin karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahip olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda,

yoğun olarak sahip olunan faktörün kullanıldığı ürünler daha ucuza üretilerek, o ürünlerde uzmanlaşmanın sağlanacağı ifade edilmektedir (Krugman vd., 2012: 80; Curtis ve Irvine, 2014: 831; Seyidoğlu, 2013: 83). Bu anlayışa göre, ülkeler uluslararası ticaretlerinde faktörü bol bulunan ürünleri üretip ihraç edecek, az bulunan faktör ile üretilen ürünleri ithal edecektir. Bu doğrultuda; faktör donatımı teorisine göre, ülkelerin korumacı anlayıştan ziyade uluslararası ticaret faaliyetleri ile maksimum fayda sağlamaları gerektiği savunulmaktadır.

Faktör donatımı teorisinden sonra ortaya atılmış olan teorilerden ilki Keasing ve Kenen'in ortaya koyduğu Nitelikli İş Gücü Teorisi olmuştur. Bu teoriye göre, özellikle gelişmiş ülkeler arasındaki temel farklılığın nitelikli iş gücü sayesinde olduğu ileri sürülmektedir. Nitelikli işgücüne yoğun bir şekilde sahip bulunan ülkelerin bu tür işgücünü gerektiren ürünlerin üretiminde, niteliksiz işgücüne sahip ülkelerin ise niteliksiz emek vasıtasıyla üretilen ürünlerin üretiminde uzmanlaşacağı belirtilmektedir (Özalp, 2004: 33). Bu doğrultuda gerçekleşen uzmanlaşma sonucunda, ülkelerin uluslararası ticaret faaliyetleri ile faydalarını arttıracakları ortaya koyulmaktadır.

Yeni dış ticaret teorilerinden bir diğeri ise Teknoloji Açığı Teorisi'dir. 1960'lı yıllarda Posner tarafından geliştirilen bu teoriye göre, teknolojisi gelişmiş yenilikçi ülkeler keşfettikleri ürünlerin üretiminde yeni bulunan üretim bilgisinin uluslararası alana gecikmeli olarak yayılması sebebiyle diğer ülkelere karşı geçici bir üstünlük sağlamaktadırlar. Bulunan yeni ve daha ucuz üretim yöntemleri ile teknolojik olarak gelişmiş olan ülkeler diğer ülkelere karşı bir avantaj elde etmektedir. Gelişmiş ülkeler sağladıkları bu avantaj ve üstünlük ile ucuz üretimleri sayesinde geliştirdikleri ürünün ihracında bir artış sağlamaktadırlar. Çünkü diğer ülkelerin yeni ve ucuz üretim şeklini keşfetmesi ve dolayısıyla bu teknolojiden yararlanarak ucuz üretimle ticaret yapması gecikmektedir (Grimwade, 2000: 61; Seyidoğlu, 2013: 102). Bu doğrultuda teknoloji açığı teorisine göre, ülkelerin üstünlük avantajlarını kullanabilmeleri amacıyla yenilikler sonucunda ihracat ile faydalarının arttırılması gerektiği savunulmaktadır.

Bir diğer yeni dış ticaret teorisi ise Ürün Dönemleri Teorisi'dir. 1966 yılında Raymond Vernon tarafından ortaya koyulan bu teori, yeni bir ürünün gelişmiş bir ülke tarafından icat edildikten sonra diğer ülkeler ile gerçekleştirecek uluslararası ticaret dönemlerine ilişkin açıklamalar getirmektedir (Vernon, 1966: 199). Bu teoriye göre, ülkeler yeni geliştirilen bir üründen daha fazla kazanç sağlayabilmeleri için yeni üretilen ürünlerini uluslararası pazarlara ihraç etmelidirler. Dolayısıyla bu görüşe göre korumacılıktan ziyade uluslararası ticari faaliyetler ile ülkelerin kazançlarını arttırmalarının ortaya koyulduğu görülmektedir.

Yeni dış ticaret teorilerinden bir başkası ise Tercihlerde Benzerlik Teorisi'dir. 1961 yılında Staffan Burenstam Linder tarafından ileri sürülen bu teoriye göre, birbirleri ile benzer kişi başına gelir düzeylerine sahip, homojen olmayan ürünler üzerindeki zevk ve tercihlerinde de benzerlikler görülen ülkeler arasındaki ticaret yoğun bir biçimde gerçekleşmektedir (Atik, 2006: 34). Dolayısıyla, birbirleriyle zevk ve tercihlerinde

benzerliğe sahip ülkelerin korumacılık yerine uluslararası ticarete daha yoğun bir alışverişe sahip olacakları savunulmaktadır.

Bir diğer yeni dış ticaret teorisi de Ölçek Ekonomileri Teorisi'dir. Bu teoriye göre, üretim ölçeğinde büyüme gerçekleştiğinde üretim maliyetlerinde azalma olduğu veya getirilerde artış gözlemlendiği ileri sürülmektedir. Ölçek ekonomileri vasıtasıyla verimliliğin oluşmasıyla birlikte, uluslararası ticarete ülkeler aynı seviyede olsalar dahi kârlı bir ticaret gerçekleştirebileceği savunulmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 106). Bu doğrultuda, ülkeler arasında oluşan verimlilik farklarından dolayı uluslararası ticaretten ülkelerin kazançlı çıkacakları ortaya koyulmuştur.

Yeni dış ticaret teorilerinden bir diğeri de Monopolcü Rekabet Teorisi'dir. Monopolcü rekabet teorisi, benzer sanayi ürünlerinin gerçekleştirilen ürün farklılaşmaları ile aynı ülkeler arasında hem ithal edilmesini hem de ihraç edilmesini açıklamak üzere ortaya koyulmuştur. Bu teoriye göre uluslararası ticaretin büyük bir bölümü aynı ürünlerin farklı türleri üzerindeki endüstri içi ticaretinden oluşmaktadır (Özalp, 2004: 38). Dolayısıyla, bu görüşe göre ülkeler farklılaştırılmış ürünlerin ihracı ve ithali ile uluslararası ticaret faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Paul Krugman, monopolcü rekabetin serbest dış ticarete katkı sağlayacağını ileri sürmektedir. Krugman'a göre, ülkelerin birbirleri ile benzer teknolojiye, faktör donanımına, zevk ve tercihlere sahip olması durumunda bile rekabet ortamında geliştirilen ürün farklılaştırılmasından dolayı ve firmaların ülke içinde ölçek ekonomileri üzerinden sağladığı maliyet azaltılması ile ülkelerin serbest ticaretten tarafların fayda sağlayabileceğini ortaya koymaktadır (Krugman, 1980).

Monopolcü rekabet teorisi uluslararası ticarete hem üreticiler hem de tüketiciler adına bazı yararlı durumlar ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki, ülke içindeki firmalar üretim hacimlerini arttırdıkça maliyetlerini düşürmekte ve verimliliklerini arttırmaktadırlar. Diğer yararı ise, üretilen bir ürünün eşdeğerinin ülke içinde üretilmemesi halinde ithal edilerek talepte bulunan tüketici grubuna ulaştırılması sağlanmaktadır. Dolayısıyla, gerçekleştirilen endüstri içi ticaret, uluslararası ticaretin önüne set oluşturan tarife içi ve tarife dışı önlemlerin kaldırılması yönünde ülkeleri harekete geçirebilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 109).

2.2. Uluslararası Ticarete Yeni Korumacılık Anlayışı ve Tarife Dışı Önlemler

Ülkelerin korumacılık anlayışlarına ve dış ticaret politikası araçlarına bakıldığında, 1970'li yıllarda korumacılık anlayışı ile İkinci Dünya Savaşı öncesindeki korumacılık anlayışlarının ve araçlarının farklılaştığı görülmektedir. Bu yeni dış ticaret politikası araçları, "yeni korumacılık" veya "tarife dışı engeller" olarak isimlendirilmektedir (Engin, 1992: 54).

Tarife dışı önlemlerin tanımı ve kapsamına ilişkin literatür taraması incelendiğinde, bu konuda genel kabul görmüş bir tanımın ve sınıflandırmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda tarife dışı önlemler en genel biçimde tarife önlemleri haricinde kalan, ticareti kısıtlayan ya da ticarete sapmalara neden olan önlemler olarak tanımlanabilmektedir (Love ve Lattimore, 2009: 62). Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından yapılan çalışmalara göre uluslararası ticarete uygulanan tarife dışı önlemlerin sayısı yüzü aşkın olarak ifade edilmektedir (Bora vd., 2002: 2; Clark, 1992: 227).

UNCTAD, tarife dışı önlemlerin birbirleri ile aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları göz önüne alan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaya göre, tarife dışı önlemler hizmet ettikleri amaçlara göre sınıflandırılmıştır (UNCTAD, 2013: 4). UNCTAD tarafından hazırlanan sınıflandırmada tarife dışı önlemler, öncelikle önlemlerin ithalata veya ihracata yönelik olmalarına göre tanımlanmıştır. İkinci aşamada ise, tarife dışı önlemler teknik ve teknik olmayan kısıtlamalar olarak ithalat ve ihracat önlemleri başlıkları altında toplanmıştır.

Uluslararası ticarete başvuru çeşitli tarife dışı önlemler arasında çalışma kapsamında; miktar kısıtlamaları dâhilindeki kota önlemlerinin uluslararası ticaret üzerindeki etkisine değinilmektedir.

İthalat kotaları, ülkelerin ithal edilecek belirli ürünler üzerinde maksimum miktar veya değer belirleyerek belirli bir dönem boyunca uyguladıkları dış ticaret politikasıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ülkelerin GATT anlaşması ile birlikte gerçekleştirdikleri çoklu ticaretler sonucunda birçok ürün kota kapsamına dâhil edilmiştir. Gelişmiş ülkeler özellikle tarım sektörünü koruma amaçlı ithalat kotası uygularken, az gelişmiş ülkeler sanayileşme amacıyla ülke içinde yeni kalkınan endüstriler üzerinde ithalat kotaları uygulamışlardır. Böylelikle kota sistemi, ülkelerin ticaret politikalarını yönlendirmede ve uluslararası ticaret üzerindeki sınırlamalarda kullanılan önemli bir tarife dışı önlem haline gelmiştir (Francois ve Woerz, 2009: 181).

Ülkelerin uluslararası ticaretteki kota önlemleri incelendiğinde birbirinden farklı uygulamalar barındıran çeşitli kota türleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, global kotalardır. Global kota uygulamasında ürünler üzerinde miktar veya değer olarak sınırlamalar getirilmekle birlikte, kota uygulamalarının kullanıcıları hakkında herhangi bir sınırlama getirilmemektedir. Bu kota sisteminde, ürünler üzerindeki kotalar ilan edildikten sonra erken davranan ithalatçılar kota sisteminde büyük pay sahibi olurken, kotadan pay almakta gecikenlerin payı düşük olmaktadır. İkinci bir kota çeşidi ise tahsisli kota sistemidir. Bu kota sisteminde kotadan pay almak isteyen firmalar; üretim, istihdam ve kapasite gibi kriterlere göre değerlendirilmekte ve dağıtım bu kriterlere göre gerçekleştirilmektedir. Üçüncü bir kota türü ise gümrük tarife kotalarıdır. Bu sistemde, ürünler üzerinde belirli bir dönem süresince miktar veya değer olarak kotalar belirlenmektedir. Ancak, diğer kota türlerinden farklı olarak bu sistemde gümrük tarife kotasının dolmasının ardından ithalat tamamen kısıtlanmamaktadır.

Tablo 1. Tarife Dışı Önlemlerin Sınıflandırılması

İthalat Önlemleri	Teknik Önlemler	A. İnsan ve Bitki Sağlığı Önlemleri
		B. Teknik Önlemler ve Ürün Standartları
		C. Sevkiyat Öncesi Denetim ve Diğer Prosedürler
	Teknik Olmayan Önlemler	D. Koşullu Ticaret Konuma Önlemleri
		E. Lisans, Kota, Yasak Ürünler ve Miktar Kısıtlamaları
		F. Fiyat Kontrol Önlemleri
		G. Finansal Önlemler
		H. Rekabeti Engelleyen Önlemler
		I. Ticari Yatırım Önlemleri
		İ. Dağıtım Kısıtlamaları
		J. Satış Sonrası Hizmet Kısıtlamaları
		K. Sübvansiyon
		L. Devlet İhale Kısıtlamaları
		M. Fikri Mülkiyet Önlemleri
N. Menşe Kuralları		
İhracat Önlemleri	Teknik Önlemler	O. İhracatta Teknik ve İdari Önlemler
	Teknik Olmayan Önlemler	Ö. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları
		P. İhracat Sübvansiyonları ve Telafi Edici Vergiler
		R. İhracat Kotaları İhracat Lisansları ve Vergiler
		S. Kamu İşletmeleri ve İhracat Kanalları
		T. İhracatta Fiyat Kontrol Önlemleri
		U. Yeniden İhracat Önlemleri
V. İhracat Vergileri ve Ambargo		

Kaynak: Tablo'daki ithalat önlemleri sınıflandırması UNCTAD (2013: 4)'den alınmıştır. İhracat önlemleri sınıflandırması ise mevcut literatür ve mevzuat incelenerek Şeker (2015) tarafından geliştirilmiştir.

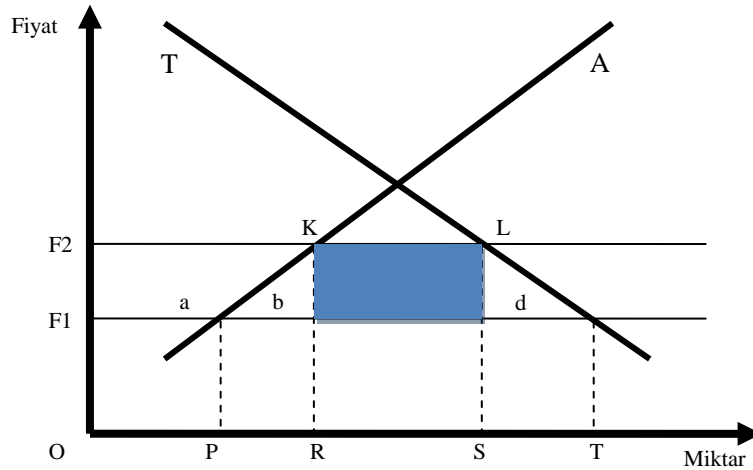

Gümrük tarife kotası kapsamında düşük vergilerle gerçekleştirilen ithalat, kotanın dolmasının ardından yüksek vergilendirme ile devam etmektedir. Böylelikle, gümrük tarife kotası diğer sistemlerden farklı olarak ürünlerin ithalatını kota dolduktan sonra tamamen yasaklamamaktadır (Seyidoğlu, 2013: 195; Pouliot ve Larue, 2012: 904).

UNCTAD'ın sınıflandırmasına göre küresel veya ülkesel bazda yaptırımı olan kota uygulamaları, kalıcı, mevsimlik ve geçici kotalar olarak üçe ayrılmıştır. Kalıcı kotalar, yıl boyunca uygulanan, süreklilik arz eden kotalardır. Mevsimlik kotalar, yıl içerisinde belirli dönemler içerisinde ürünlerin ithalatına izin verilen kotalardır. Geçici kotalar ise, bir veya iki yıl boyunca geçerli olan, süreklilik veya dönemsel bir özellik arz etmeyen kotalardır (UNCTAD, 2012: 29).

Ülkelerin uluslararası ticarete uyguladıkları ithalat kota önlemleri çeşitli ekonomik etkiler doğurmaktadır. Bu ekonomik etkilerden ilki, kota önlemleri ile birlikte ürünlerin yurtiçi piyasalardaki arz miktarının azalmasıyla ürünlerin fiyatlarının artmasıdır (Markusen vd., 1995: 269; Seyidoğlu, 2013: 196).

Şekil 1. İthalat Kotalarının Ekonomik Etkileri

Kaynak: Seyidoğlu (2013: 196)

Şekilde 1'deki A ve T doğruları, ithalat kotası uygulanan bir ürünün arz ve talep doğrularıdır. Serbest ticaret koşullarında OP arz miktarına sahip olan ürün, aynı koşullar altında OT talep miktarına sahiptir. Ayrıca bu ürünün serbest ticaretteki fiyatı F1 düzeyindedir. Ülke içerisinde OP miktarı kadar üretim gerçekleştiğinden, serbest ticaret koşullarında PT miktarı kadar ithalat söz konusudur. Ülkenin bu ürün üzerinde KL miktarı kota uygulamaya başlamasıyla birlikte, ülkenin üretimi artarak OR miktarına (üretim etkisi), talep miktarı ise azalarak OS miktarına (tüketim etkisi) eşitlenmektedir. Kota uygulaması ile birlikte, PT miktarına eşit olan ithalat hacmi, RS miktarına

düşmektedir. Ayrıca, serbest ticaret koşullarında F1 olan ürün fiyatı, KL miktar kota uygulaması ile birlikte F2 düzeyine yükselmektedir.

Kota uygulamasıyla birlikte Şekil 1'de görüldüğü üzere, "a" alanı gelir dağılımı etkisini, "b" alanı ülkenin üretim kaybını, "d" alanı ülkenin tüketim kaybını göstermektedir. Şekilde yer alan "c" alanı ise kota önlemiyle birlikte oluşan kıtlık rantını göstermektedir. Kota önlemi dolayısıyla yurtiçindeki ürün arzının azalması sonucu fiyatların yükselmesi ile firmalar için ortaya çıkan kârlar kıtlık rantını oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 197).

2.3. Türkiye’de Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü ve Uygulanan Kota Önlemleri

Tekstil ve hazır giyim sektörü uluslararası ticarete her dönemde önemli bir yer tutmuş, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yurtdışına gerçekleştirilen ihracat kalemleri içerisinde büyük bir paya sahip olmuştur. Tekstil ve hazır giyim sektörünün itici gücü ile içlerinde İngiltere’nin de bulunduğu ülkelerde sanayi devrimi gerçekleşmiştir. Günümüzde bu sektörler halen gelişme yolundaki ülkelerde ekonomik kalkınma adına önemli bir role sahiptir. Hızla küreselleşme yaşayan sektörlerin başında gelen tekstil ve hazır giyim sektörleri aynı zamanda Türkiye ekonomisindeki önemi itibarıyla “Türkiye’nin petrolü” olarak da tanımlanmaktadır (Yücel, 2010: 229).

Tekstil ve hazır giyim sektörünün Türkiye için önemli bir sanayi olarak görülmesinin ve gelişmesinin hem iç hem de dış faktörleri bulunmaktadır. Tekstil ve hazır giyim sanayisinin büyük sermaye gerektirmemesi, Türkiye’nin bu sanayi için yeterli hammadde ve iş gücüne sahip olması tekstil ve hazır giyim sektörünün Türkiye’de gelişmesinde rol oynayan iç faktörlerdir. Tekstil ve hazır giyim sanayisinin Türkiye’de gelişmesinde rol alan dış faktörler ise, Türkiye’nin bu sanayide gelişmiş ülkelere göre hammadde ve iş gücünde karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunması ve Türkiye için büyük bir pazar olarak görülen Avrupa’ya coğrafi olarak yakın olunmasıdır (Uğur, 2004: 37, Yücel, 2010: 232).

Türkiye’de tekstil sektörüne verilen önem doğrultusundaki ilk adım, I. İktisat Kongresi sonrası pamuk dokumacılığının desteklenmeye başlanması ve öncelikli sanayi dalları arasına alınması olmuştur. Fakat o dönemdeki kapasite ve üretim eksikliği sebebiyle sektörde yalnızca pamuk ihracı gerçekleştirilmiş, tekstil ürünleri ise ithal edilmiştir (Çeşmecioğlu ve Çakar, 1999: 4). Daha sonraki süreçte Sümerbank’ın kurulması ve devletçi politikalar doğrultusunda desteklenen bu sektöre yapılan yatırımlar 1929 Büyük Buhranı ve 2. Dünya Savaşı sebebiyle durma noktasına gelmiştir. 1960’ların sonlarına doğru gerçekleştirilen ithal ikameci politikalar doğrultusunda gelişen tekstil ve hazır giyim sektörü ülkenin ihtiyaçlarını tamamen karşılar duruma gelmiştir (Uğur, 2004: 27).

Türkiye’de 1990’lı yıllarda tekstil ve hazır giyim sektörünün büyümesi, ortalama büyüme hızının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde özellikle Avrupa tarafından uygulanan kota önlemlerine rağmen ucuz ve kalifiye işçilik ile ucuz hammadde tedariki sayesinde Türkiye Avrupa ülkelerine olan ihracatını geliştirmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin Avrupa’ya olan coğrafi yakınlığı ve teslimatların kısa sürede gerçekleştirilmesi Türkiye’ye bu sektörde önemli bir rekabet üstünlüğü sağlamıştır (Eraslan vd, 2008: 274).

1980’li yıllarda uluslararası ticarete küreselleşme ve serbestleşme yaşanması ile birlikte Türkiye’de ithalatın serbestleştirilmesi sonucunda 01.07.1989 tarihinde 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ile bu kanunun yürütülmesi hakkında yönetmelik ve kararlardan oluşan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat yürürlüğe konulmuştur. Türkiye’nin Gümrük Birliği üyeliği ile başlayan yeni süreçte bu mevzuatın AB mevzuatıyla uyumlu hale getirilmesi ihtiyacı oluşmuştur. Bu doğrultuda hazırlanan yasa tasarısı, 4412 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun kabul edilerek 25.10.1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 4412 sayılı kanunla değişiklikler yapılan 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanuna istinaden gerçekleştirilen karar ve yönetmelikler ile birlikte İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir.

Uluslararası ticarete 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekstil ve hazır giyim sektörünün üretimi ucuz iş gücünün bulunduğu ülkelere yönelmiş ve bu durum karşısında gelişmiş ülkeler sanayilerini koruyabilmek amacıyla çeşitli dış ticaretlerine sınırlamalar getirmişlerdir (Altunyaldız, 2004: 18). Tekstil ve hazır giyim sektörü üzerine ülkeler tarafından getirilen kısıtlamaların hızla artmasıyla birlikte uluslararası ticarete ortaya çıkan sorunların araştırılması ve sona erdirilmesi amacıyla GATT konseyi tarafından bir müzakere grubu oluşturulmuştur. Oluşturulan müzakere grubunun çalışmaları sonrasında 1973 yılında aralarında Türkiye’nin de bulunduğu ülkeler arasında Çok Elyaflılar Anlaşması (Multi-Fibre Arrangement) imzalanmış ve 1974 yılında yürürlüğe girmiştir (Yücel, 2010: 233).

Çok Elyaflılar Anlaşması, GATT’ın küreselleşme ve serbest ticaret anlayışı ile ters düşmektedir. Çünkü Çok Elyaflılar Anlaşması, kota önlemlerinin bir türevi olan gönüllü ihracat kısıtlamalarının artmasına sebep olarak uluslararası ticareti kısıtlamıştır. Bu da ülkelerin serbest ticaret anlayışına önemli bir darbe vurmuştur. Bu anlaşma sonucunda ihracat gelirlerinin büyük bölümünü tekstil ve hazır giyim ürünlerinden elde eden Mali, Burkina, Faso ve Benin gibi ülkelerin ihracat gelirleri bu kısıtlamalar karşısında neredeyse tamamen yok olmuştur (Mermod, 2010: 354).

Çok Elyaflılar Anlaşması ile tekstil ve hazır giyim ticaretinin büyük ölçüde kısıtlanması ülkeleri harekete geçirmiştir. 1994 yılındaki Uruguay Round Ticaret Müzakereleri sonucunda ülkeler GATT kurallarının etkinliğini arttırabilmek amacıyla 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ anlaşmasını imzalamışlardır. Çok Elyaflılar

Anlaşması'nın GATT kurallarına uyumluluğunu sağlayabilmek amacıyla DTÖ anlaşması kapsamında Tekstil ve Giyim Anlaşması (ATC) üye ülkeler tarafından imzalanmıştır. Tekstil ve Giyim Anlaşması (ATC) doğrultusunda, ülkelerin tekstil ve hazır giyim ürünlerine uyguladıkları kısıtlamaların 2005 yılına kadarki 10 yıllık süre içerisinde kademeli olarak ortadan kaldırılarak bu ürünlerin ticaretinin serbestleştirilmesi amaçlanmıştır (Nordas, 2004: 13; Uğur, 2004: 40; Yücel, 2010: 234; WTO, 1995: 85).

Kademeli olarak azaltılan kota önlemleri Tekstil ve Giyim Anlaşması kapsamında kaldırılmıştır. Ancak, tekstil ve hazır giyim sektöründeki rekabetin fazla olması sebebiyle yeni korumacılık eğilimleri artmıştır. Türk tekstil ve hazır giyim sektöründe de rekabetin artmasıyla birlikte, yurt dışından ithal edilen kalitesiz ve ucuz ürünler piyasada artmıştır. Türkiye'deki hammadde, iş gücü gibi üretim maliyetlerinin kısıtlamaların kalkması ile birlikte diğer ülkelere göre daha yüksek hale gelmiş, ürünlerin fiyatları yükselmiştir. Bunun sonucunda da ucuz ve kalitesiz ithal ürünler karşısında rekabet edememe sorunları baş göstermiştir (Yücel, 2010: 235).

2005 yılı başında kotaların tamamen kaldırılacak olması aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde tekstil ve hazır giyim ticaretinde pazar paylarının artacağı düşüncesini oluşturmuştur. Ancak, bu süreçte DTÖ üyeliğine katılan Çin tekstil ve hazır giyim ürünlerinde ucuz işçilik, ucuz enerji ve çeşitli devlet teşvikleri gibi nedenlerden dolayı serbest ticaret koşullarında bu ülkeler için büyük bir tehdit olarak karşılına çıkmıştır. Bu doğrultuda, 4 Mart 2004 tarihinde İstanbul'da ulusal kuruluşlardan İstanbul Hazır Giyim Ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İHKİB), İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği (İTHİB), Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası (TUTSİS), ABD'den ise Amerikan Tekstil Üreticileri Enstitüsü (ATMI) ile Kuzey Amerika Tekstil Şirketleri (NATCO) gibi kuruluşların katılımıyla İstanbul Deklarasyonu yayınlanmıştır. Bu deklarasyon ile kotaların tamamen kaldırılması sonucunda Çin'in tekstil ve hazır giyim sektöründe pazarın tamamını istila edebileceği ve bu durumun diğer ülkelerin ticaretlerine zarar vereceği bildirilmiştir.

3. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Literatürde tekstil ve hazır giyim sektöründe uygulanan tarife dışı önlemleri analiz eden çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda uluslararası ticaret üzerinde etkili olabileceği düşünülen farklı değişkenler ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Panagariya ve Duttaguptab (2002) çalışmalarında, tarife ve kota önlemlerinin varlığında serbest ticaret anlaşmalarının etkinliğini karşılaştırmışlardır. Ülkelerin üreticilerin karlarının ve refah düzeylerinin maksimum düzeye çekildiği varsayılırsa, ülkelerin politikalarının tarife veya kota formunda ticaret önlemlerinin bulunmasına göre değişeceği görülmüştür. Çalışma sonucunda, serbest ticaret anlaşmaları tarife

uygulayan ülkelerden biri tarafından reddedilirken, tarifeye eşdeğer bir koruma sağlayan ithalat kotaları uygulayan ticaret ortakları tarafından onaylanmaktadır.

Naude ve Rossouw (2008) çalışmalarında hesaplanabilir genel denge modelini kullanarak Güney Afrika tarafından Çin'e giyim ve tekstil sektöründe uygulanan kota önlemlerinin etkisini araştırmışlardır. Çalışmada, kota önlemlerinin altında yer alan makroekonomik etkenlerin aksine kota önlemleri sektörü ve ev sahibi ülkeyi olumsuz etkileyerek sektör içerisinde eşitsizliklere yol açtığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Güney Afrika'da kota uygulamalarının söz konusu olması bir politika hatası olarak görülmüş ve Güney Afrika ile Çin arasındaki olası bir serbest ticaret anlaşmasının daha fazla yarar sağlayacağı ortaya koyulmuştur.

Blonigen vd. (2013) çalışmalarında geniş bir yelpaze ile tarife ve kota tabanlı ticaret politikaları tarafından korunan çelik endüstrisini incelemişlerdir. Gerçekleştirilen analizler sonucunda, kota tabanlı koruma önlemleri için önemli piyasa gücü etkilerinin bulunduğu, ancak aynı etkinin tarife tabanlı koruma önlemlerinde bulunmadığı görülmüştür.

Ülengin vd. (2015) çalışmalarında Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile karayolu taşımacılığı üzerine getirilen kota uygulamalarının etkisini incelemişlerdir. Analizler sonucunda, kotaların Türkiye'nin toplam ihracatında, tıpkı Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tekstil ihracatı gibi önemli etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

4. AMPİRİK ARAŞTIRMA

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen araştırmanın odak noktası, Türkiye'de tekstil ve hazır giyim sektöründe uygulanan tarife dışı önlemlerden kota önlemlerinin uluslararası ticaret hacmini ne yönde etkilediğinin tespit edilmesidir. Bu doğrultuda, gerçekleştirilen çalışma ile kota uygulamalarının Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ithalatını kısıtlayıcı etkide olup olmadığı sorusuna cevap aranmaktadır.

4.1. Araştırma Yöntemi ve Panel Çekim Modeli

Çalışma kapsamındaki araştırma sorularına cevap bulabilmek amacıyla; Türkiye ve Türkiye'nin ithalatında ilk 20 sırada bulunan ülkelerin 2005 ve 2013 yılları arasındaki dönemi kapsayan gayri safi yurtiçi hâsıla, ülke nüfusları, ülke mesafeleri, tarife oranları, kota uygulamaları ve faktör donatımları ile panel çekim modeli kurularak analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada bağımlı değişken olarak yer alan Türkiye'nin ithalatına ilişkin veriler, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı veri tabanından edinilmiştir. Ülkelerin gayrisafi yurtiçi hâsılları, faktör donatımları, tarife oranlarına ilişkin veriler ise Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Ülkelerin Türkiye'ye olan kuş uçuşu uzaklıkları

CEPII'den¹ edinilirken, kota uygulamalarına ilişkin veriler ise Ekonomi Bakanlığı'ndan edinilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan veri seti, 2005 ve 2013 yılları arasına ait verilerden oluşmaktadır.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler şu şekildedir;

İthalat : Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülkeye gerçekleşen ithalatın toplamıdır.

GSYİH: Türkiye ile karşı ülkelerin gayrisafi yurtiçi hâsıllarının toplamıdır.

Tarife : Türkiye'nin karşı ülkelere uygulamış olduğu vergi oranlarıdır.

Mesafe: Türkiye ile 20 ülkenin başkentleri arasındaki kuş uçuşu uzaklıktır.

Kota : Türkiye'nin karşı ülkelere karşı uyguladığı kota önlemleridir.

FD : Türkiye ve 20 karşı ülke arasında gerçekleşen ticaretin faktör donatımını göstermektedir.

Çalışma kapsamında panel veri analizi yönteminin kullanılmasının temel amacı tarife dışı önlemler ve uluslararası ticaret arasındaki ilişkinin hem zaman etkisinin hem de kesit etkisinin incelenerek daha geçerli ve güvenilir bir analiz gerçekleştirilmesinin istenmesidir.

Çalışmada panel veri analizinin gerçekleştirilmesi hususunda önemli avantajlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, panel veri ile analiz yapılırken hem yatay kesit hem de zaman serileri ile birlikte çalışılması sebebiyle daha fazla veri ile değerlendirme yapılması sağlanmaktadır. Bu sayede panel veri ile gerçekleştirilen çalışmalarda hem yatay kesit verilerindeki birimler arası farklılıklar, hem de zaman serilerindeki birim özellikleri birlikte değerlendirilmektedir. Bir diğer avantajı modelden dışlanan değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki etkileşim panel veri analizi ile kontrol altına alınabilmektedir. Panel veri yardımıyla kontrol altına alınan bu değişkenlerin etkileri, analizdeki tahmin sapmalarını azaltmaktadır. Panel veri analizinin bir başka avantajı ise, çoklu doğrusal bağlantı sorununun azaltılmasıdır. Panel verinin kullanılması ile modelin serbestlik derecesi ve modeldeki değişkenlerin hem zaman hem de kesit boyutu ile değerlendirilerek gözlem sayısı arttırılmaktadır. Böylelikle daha doğru, güvenilir ve geçerli sonuçlar elde edilmesi söz konusudur (Tatoğlu, 2013: 9-13).

Uluslararası ticarete panel çekim modelinin ilk uygulamaları Tinbergen (1962), Pöyhönen (1963) ve Linneman (1966) tarafından gerçekleştirilmiştir. Newton'un çekim yasasından esinlenerek oluşturulan çekim modeline göre; ülkelerin birbirleri arasındaki ticaret hacimleri ekonomik büyüklükleri ve nüfusları ile doğru orantılı iken, aralarındaki uzaklık arttıkça ticaret maliyetleri de artacağı için mesafe ile ters orantılı olduğu ortaya koyulmaktadır (Baltagi, 2015: 608). Geleneksel çekim modelinin eşitlik olarak ifadesi aşağıdaki gibidir;

¹ CEPII (Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales) 1978 yılında kurulmuş olan ve uluslararası ekonomi üzerinde çalışmalar, araştırmalar, veri tabanları ve analizler gerçekleştiren Fransız araştırma merkezidir.

$$T_{ij} = \alpha_0 Y_i^{\alpha_1} Y_j^{\alpha_2} D_{ij}^{\alpha_3} \quad (1)$$

Geleneksek çekim modeline göre (1) ülkelerin ekonomik büyüklükleri ile ticaretin artması, mesafelerine göre de ticaretlerinin azalması beklenmektedir. Ancak zamanla uluslararası ticarete ülkelerin ticaretlerindeki yoğun etkileri dolayısıyla çeşitli faktörler devreye girmiştir. Ülkelerin teknolojilerinin gelişmesi, uluslararası ticarete olan açıklıklarının artması gibi faktörler uluslararası ticareti etkilemeye başlamıştır.

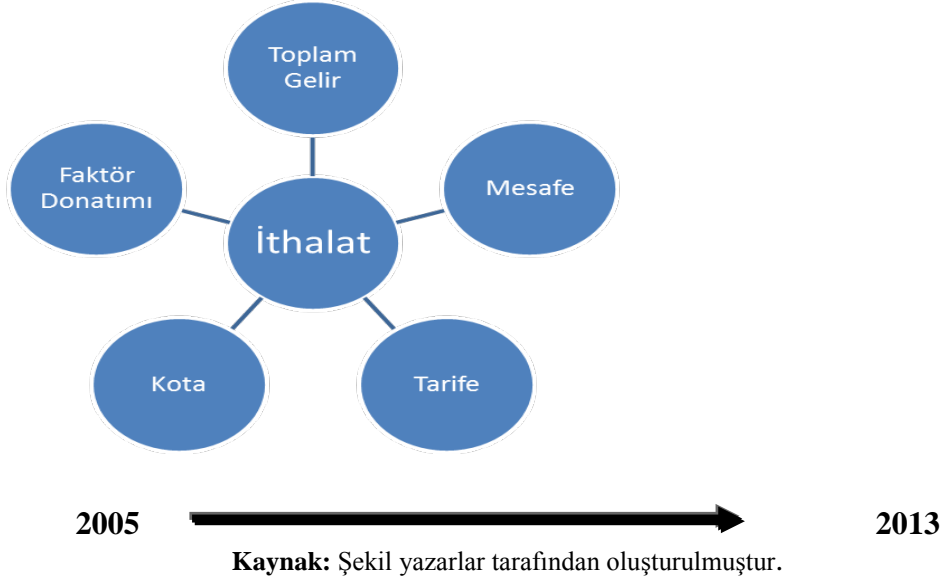
$$Y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + u_{it} \quad (2)$$

Çekim modeli için hazırlanan panel veri setlerinin (2) analizlerinde “klasik doğrusal modeller”, “sabit etkiler modeli” ve “tesadüfi etkiler modeli” kullanılmaktadır. Standart çekim modellerinde ticaret akımlarını tahmin etmek amacıyla genellikle kesit veriler analiz edilmektedir. Ancak, panel verinin kullanılmasıyla modele zaman etkisi de dâhil edilerek modele temsil edilmeyen yılların etkisinin dâhil edilmesi riski ortadan kaldırılmaktadır. Ayrıca, panel verinin kullanılması ticaret yapan ülkeler arasındaki gözlemlenemeyen birim etkilerin görülmesine imkân tanımaktadır (Gujarati, 2003: 636-638). Panel veri setinde, ticaret ortakları örnekleminin daha büyük bir örneklem grubu arasından seçilmesi halinde tesadüfi etkiler modelinin kullanılmasının daha uygun olacağı ileri sürülmektedir. Buna karşılık, daha önceden belirli koşulları sağlayan ülkelerin ticaret akımlarının incelenmesi durumunda sabit etkiler modelinin kullanılmasının daha verimli olacağı düşünülmektedir (Antonucci ve Manzocchi, 2006: 161).

Bu bilgiler ışığında, Türkiye ile Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülkenin ticaretleri üzerinde tarife dışı önlemlerden kota önleminin uygulanmasıyla ortaya çıkan sonuçların analiz edilebilmesi amacıyla aşağıdaki panel çekim modeli oluşturulacaktır;

$$\ln(\text{İthalat}_{ij})_t = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{GSYİH}_{ij})_t + \beta_2 \ln(\text{Mesafe}_{ij})_t + \beta_3 \ln(\text{Tarife}_{ij})_t + \beta_4 (\text{Kota}_{ij})_t + \beta_5 (\text{FD}_{ij})_t + \varepsilon_{ijt}$$

Şekil 2. Araştırma Modeli

4.2. Panel Veri Analizi

Panel veri analizinde öncelikle çalışmanın tahmin tekniğine karar vermek amacıyla birtakım testler uygulanacaktır. Bu kapsamda panel verilere sırasıyla; Olabilirlik Oranı Testi, Breusch-Pagan Lanrange Çarpan Testi, Score Testi ve Hausman Testi uygulanacaktır.

Uygulanacak olan Olabilirlik Oranı Testi, Breusch-Pagan Lanrange Çarpan Testi ve Score Testi ile klasik (havuzlanmış) model, tesadüfi etkiler modeline karşı test edilmektedir. Belirtilen testlerde H_0 hipotezleri, klasik modelin tesadüfi etkiler modeline göre daha uygun olduğu üzerine oluşturulmaktadır. Alternatif hipotez ise, tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2. Olabilirlik Oranı Testi, Breusch-Pagan Lanrange Çarpan Testi ve Score Testi Sonuçları

Testler	Chibar2(01)	Chi2(1)	Prob>=Chibar2	Prob>=Chi2
Olabilirlik Oranı Testi	101.98	-	0,000	-
Breusch-Pagan Lanrange Çarpan Testi	231.21	-	0,000	-
Score Testi	-	1939.19	-	0,000

Tablo 2’de test istatistikleri ve olasılık değerleri yer almaktadır. Test istatistikleri, 1 serbestlik dereceli x2 tablosu ile karşılaştırılarak elde edilmektedir. Sonuçlara göre, birim etkilerin standart hatalarının sifira eşit olduğunu belirten H0 hipotezi reddedilerek klasik modelin analiz için uygun teknik olmadığı ortaya koyulmuştur.

Tablo 3. Hausman Test Sonuçları

Değişkenler			
Toplamgelir	1.502503	1.236566	0.2659368
Tarife	5.341558	0.1598458	5.181712
Kota	-0.0269073	-0.1398569	0.1129497
Faktrdonatımı	-1.082418	-0.4509954	-0.6314224
Hausman Test İstatistiği	9.28		
Prob>chi2	0.0544		

Klasik modelin uygun olmadığına karar verildikten sonra, sabit etkiler ve tesadüfi etkilerin karşılaştırıldığı Hausman Testi gerçekleştirilmiştir. Uygun tahmincinin seçimi için gerçekleştirilen Hausman Testi sonucunda, tesadüfi etkiler tahmincisinin sabit etkiler tahmincisine göre analiz için daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, gerçekleştirilen testlerin sonuçları doğrultusunda tesadüfi etkiler modeli kullanılarak analize devam edilecektir.

Panel veri modellerinde hata teriminin birimler içerisinde ve birimler arasında eşit varyansın (homoskedastik) olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, hata terimlerinde dnemsal ve uzamsal olarak korelasyon bulunmadığı varsayılmaktadır (Tatoğlu, 2013: 197). Bu varsayımların tesadüfi etkiler modeli için test edilmesi gerekmektedir.

Tablo 4. Levene, Brown ve Forsythe Testi Sonuçları

	Test İstatistikleri	Serbestlik Dereceleri (d	Prob.
W₀	4.2676870	19,160	0.000
W₅₀	2.0141104	19,160	0.010
W₁₀	4.2676870	19,160	0.000

Tablo 4’te elde edilen sonuçlara göre, tesadüfi etkiler modelinde heteroskedasite sorununun tespit edilmesi amacıyla kullanılan Levene, Brown ve Forsythe test istatistikleri (19, 160) serbestlik dereceli Snedecor F tablosu ile karşılaştırılmış ve birimler arası varyansın eşit olduğuna dayanan hipotez reddedilmiştir. Bu doğrultuda, tesadüfi etkiler modelinde heteroskedasite bulunduğu ortaya koyulmuştur.

Tesadüfi etkiler modelinin temel varsayımlarından bir diğeri hata terimleri arasında otokorelasyonun bulunmaması varsayımdır. Ekonomik verilerin sınındığı modellerde, ekonomide yaşanan şokların etkisi birden fazla dönemi etkilemesi nedeniyle hata terimleri arasında korelasyona neden olmaktadır. Bu doğrultuda, tesadüfi etkiler modellerinin hata terimlerinde zamana göre korelasyon çok sık görülebilmektedir (Tatoğlu, 2013: 225). Dolayısıyla, tesadüfi etkiler modelinde otokorelasyon varlığı test edilmeli ve olması halinde uygun yöntemler kullanılmalıdır. Tesadüfi etkiler modelinde otokorelasyon varlığı Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin Watson Testi, Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testleri ile Lanrange Çarpanı ve Düzeltilmiş Lanrange Çarpanı Testleri vasıtasıyla sınınmıştır.

Tablo 5. Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin Watson Testi ve Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testi Sonuçları

Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin Watson Testi	1.9670142
Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testi	2.0993311

Tablo 5’te bulunan test sonuçlarında test istatistiklerinin Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin Watson Testi’nde tesadüfi etkiler modeli için belirlenen “2” kritik değerine yakın olduğu, Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testi’nde tesadüfi etkiler modeli için belirlenen “2” kritik değerinden büyük olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, tesadüfi etkiler modelinde otokorelasyon sorununun bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tesadüfi etkiler modelinde temel varsayımlardan bir tanesi de hata terimlerinin birbirlerinden bağımsız yapıda olduklarıdır. Birimler arası korelasyonun varlığını sınamak amacıyla Pesaran, Friedman ve Frees Testleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6. Pesaran'ın Yatay Kesit Bağımsızlık Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Prob.
Pesaran'ın Yatay Kesit Bağımsızlık Testi	5.850	0.000

Tablo 6'de, sıfır hipotezi birimler arasında korelasyonun bulunmadığı üzerine kurulan Pesaran testinin sonucu bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, Pesaran testi sonucunda sıfır hipotezinin reddedilerek modelin birimler arası korelasyona sahip olduğu görülmüştür. Tablo 7'de Frees testinin sonuçları görülmektedir. Frees test istatistiğinin, tüm güven düzeylerindeki kritik değerlerden yüksek olması dolayısıyla modelin birimler arası korelasyona sahip olduğu ortaya koyulmuştur.

Tablo 7. Frees'in Yatay Kesit Bağımsızlık Testi Sonuçları

% 99 düzeyindeki kritik değer	0.2828
% 95 düzeyindeki kritik değer	0.3826
% 90 düzeyindeki kritik değer	0.5811
Frees'in Yatay Kesit Bağımsızlık Testi İstatistiği	2.470

Gerçekleştirilen testler sonucunda tesadüfi etkiler modelinin panel veri analizi için uygun olduğu bulunmuş ve bu tesadüfi etkiler modelinin heteroskedasite ve birimler arası korelasyona sahip olduğu tespit edilmiştir. Panel veri analizinin son aşamasında, tesadüfi etkiler modelinde heteroskedasite ve birimler arası korelasyon olduğu varsayımları altında modelin geçerli sonuçlar vermesini sağlayan dirençli tahminci kullanılarak geçerli sonuçlar elde edilmiştir.

Panel veri analizinde kullanılan dirençli tahminciler heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon durumlarında; varyansların, standart hataların, t ve F istatistiklerinin ve R²'nin geçerliliklerinin sağlanması amacıyla kullanılan yöntemlerdir. Panel veri modellerinde, heteroskedasite, otokorelasyon veya birimler arası korelasyon durumlarından en az birinin bulunması halinde ya parametre tahminlerini değiştirmeden standart hatalar düzeltilmeli ya da uygun yöntemler ile tahminler gerçekleştirilmelidir (Tatoğlu, 2013:241). Bu doğrultuda, çalışma kapsamında oluşturulan modelde heteroskedasite ve birimler arası korelasyon bulunması nedeniyle

bu varsayımlar altında geçerli tahminde bulunmamızı sağlayan Parks-Kmenta dirençli tahmincisine başvurularak model esnek geliştirilmiş en küçük kareler yöntemine göre test edilmiştir.

Tablo 8. Tesadüfi Etkiler Modeli Parks-Kmenta Tahmincisi Sonuçları

	Katsayılar	P-Değeri
Toplamgelir	1.000633	0.000
Mesafe	-0.4230334	0.000
Tarife	0.0349415	0.226
Kota	-0.2348221	0.000
Faktördonatımı	-0.2539526	0.000
Sabit	-6.250361	0.000
Wald chi2(5) =	10856.74	Prob > chi2 = 0.000

Tablo 8’da yer alan tesadüfi etkiler modeli Parks-Kmenta tahmincisi sonuçlarına göre; Türkiye ve karşı ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin, karşı ülkelerin Türkiye’ye uzaklıklarının, Türkiye’nin tekstil ithalatına uygulamış olduğu kota uygulamalarının ve Türkiye’nin karşı ülkelere göre göreceli olarak faktör donatımının Türkiye’nin ithalat hacmi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Türkiye ve karşı ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin anlamlı ve pozitif yönde bir etkisinin bulunduğu tespit edilirken, ithalat yapılan ülkelerin Türkiye’ye olan mesafelerinin Türkiye’nin ithalat hacmi üzerinde anlamlı ve olumsuz yönde bir etkiye sahip olduğu ortaya koyulmuştur. Türkiye’nin tekstil ithalatı üzerine belirlediği tarife (vergi) oranlarının, Türkiye’nin karşı ülkelere gerçekleşen ithalatı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülürken, Türkiye’nin tekstil ithalatında uygulamış olduğu kota önlemlerinin Türkiye’nin ithalat hacmi üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’nin ithalat yaptığı karşı ülkeler ile arasındaki göreceli faktör donatımının ise, Türkiye’nin ithalatı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğu ortaya koyulmuştur.

Model sonuçlarına göre Türkiye ve ithalat gerçekleştirdiği karşı ülkelerin ekonomik büyüklüğünü ve talep hacmini oluşturan toplam gayrisafi yurtiçi hâsıllarındaki % 1’lik yükseliş, Türkiye’nin ithalat hacminde % 1’lik artış sağlamaktadır. Buna karşılık, Türkiye’nin karşı ülkeler ile mesafesinde % 1’lik artışında ise, Türkiye’nin ithalatında % 0,42’lik azalışa neden olmaktadır. Mesafenin artması ile ticaret masraflarının yükselmesinin uluslararası ticareti azaltan etkisi

modelde açık bir şekilde görülmüştür. Türkiye'nin kota önlemleri uyguladığı yıllarda, kota önlemlerinin uygulanmadığı yıllara göre Türkiye'nin karşı ülkelere gerçekleştirdiği ithalatında % 23'lük azalma olacağı görülmektedir. Türkiye'nin ithalat yaptığı karşı ülkeler ile arasındaki göreceli faktör donatımında meydana gelen % 1'lik artış, Türkiye'nin ithalatında % 0,25'lik bir azalmaya neden olmaktadır.

Çalışmanın odak noktası olan tarife dışı önlem olarak kota uygulaması ve uluslararası ticaret ilişkisine baktığımızda, model sonuçlarına göre Türkiye'nin kota uygulaması önlemini alması halinde karşı ülkelere ithalatımızda azalma meydana geleceği görülmektedir. Kota önlemlerinin uygulanması ile ülkelerin uluslararası ticaret hacimleri daralmakta ve ticaretlerinde azalma gözlemlenmektedir. Model kapsamındaki bir diğer önemli değişken olan Türkiye ile karşı ülkelerin göreceli faktör donatımlarının Türkiye'nin ithalatına negatif yönde etkide bulunması, Türkiye ile karşı ülkeler arasında endüstri içi ticaretin gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin modele dâhil edilen ülkeler ile endüstri içi ticari faaliyetlerde bulunması durumunda ithalat hacminde bir azalma meydana geleceği görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin tekstil üretiminde yoğunlaştığını göstermektedir.

5. SONUÇ

Uluslararası ticarete son yıllarda gündeme gelen tarife dışı önlemlerin sayısında artış gözlenmektedir. Ülkelerin uluslararası ticaretlerinde önlemlerini tarife önlemlerinden ziyade tarife dışı önlemler ile aldıkları görülmektedir. Özellikle, GATT ve DTÖ ülkeler arasındaki ticareti kolaylaştırmak amacıyla ülkelere uluslararası ticaret akımlarını kısıtlayan gümrük tarifelerinin azaltılmasını deklare etmektedir. Buna karşın dış ticarete korumacı politikaları savunan ülkeler farklı korunma önlemleri alma yoluna gitmektedirler. Gümrük tarifelerine alternatif olarak ülkeler tarafından başvuru koruma politikası araçları tarife dışı önlemler olmuştur. Bu doğrultuda, tarife dışı önlemler uluslararası ticarete ülkelerin yeni korumacılık anlayışı ile kullanmaya başladıkları dış ticaret politikası araçları haline gelmiştir.

Çalışma kapsamında tekstil sektöründe uygulanan tarife dışı önlemlerden kota önlemlerinin Türkiye'nin en çok ithalat gerçekleştirdiği 20 ülke ile uluslararası ticareti üzerindeki etkiler değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin ithalatında en çok paya sahip olan 20 ülkeye uyguladığı kota önlemleri çekim modeline dâhil edilerek panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonunda, ülkelerin ekonomik büyüklüklerini temsil eden gayrisafi yurtiçi hâsıllarının Türkiye ile modele dâhil edilen ülkelerin ticaretlerini olumlu yönde etkilediği ortaya koyulmuştur. Model kapsamındaki ülkelerin Türkiye'ye olan uzaklıkları ise ticaret maliyetlerini yükseltmesi sebebiyle Türkiye'nin ithalatını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Araştırmanın odak noktasını oluşturan kota önlemlerinin Türkiye'nin ithalatı üzerindeki etkisine baktığımızda, analiz kapsamındaki dönemler itibariyle ticareti kısıtlayıcı yönde olduğu ortaya koyulmuştur. Bu önemli etki doğrultusunda, Türkiye'nin

tekstil sektöründe iç sanayisini koruma amaçlı kota önlemlerini uygulamasının etkin bir sonuç vereceği tespit edilmiştir. Böylelikle, iç piyasa uluslararası rekabetten korunarak tekstil sektöründe uluslararası ticarete ve iç pazarda ticari başarı sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, M. (2010), “Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah”, BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 53, ss.1 – 28.
- Altunyaldız, Z. (2004), “Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Zorlaşan Uluslararası Rekabet ve Çin Tehdidi”, İGEME’den Bakış, 8(26).
- Antonucci, D. ve Manocchi, S. (2006), “Does Turkey Have A Special Trade Relation with the EU? A Gravity Model Approach”, Economic System, 30, pp.157 – 169.
- Aşkın, A., Nehir, S. ve Vural, S.Ö. (2011), “Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6(2), 55ss. – 72.
- Atik, H. (2006), “Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Bir Analiz”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(2), ss.33 – 43.
- Aydemir, C. ve Güneş, H.H. (2006), “Merkantilizmin Ortaya Çıkışı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 5(15), ss.136 – 158.
- Baltagi, B.H. (2015), The Oxford Handbook of Panel Data, Oxford University Press.
- Blonigen, B.A. ve Liebman, B.H., Pierce J.R. ve Wilson W.W. (2013), “Are All Trade Protection Policies Created Equal? Empirical Evidence for Nonequivalent Market Power Effects of Tariffs and Quotas”, Journal of International Economics, 89, pp.369 – 378.
- Bora, B., Kuwahara, A. ve Laird, S. (2002), Quantification of Non-Tariff Measures, Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series, No. 18, Geneva.
- Clark, Don P.; (1992), “Non-Tariff Measures and Industrial Nation Imports of Agricultural Products”, Southern Journal of Agricultural Economics, 24(1), pp.225 – 232.
- Curtis, D. ve Irvine, I. (2014), Microeconomics: Markets, Methods and Models, LSCS.
- Cwik, F.P. (2011), “The New Neo-Mercantilism: Currency Manipulation as a Form of Protectionism”, Economic Affairs, 10, pp.7 – 12.
- Çeşmecioğlu, S. ve Çakar, M. (1999), Türk Konfeksiyon Yan Sanayii ve İsrail’e İhracat Olanakları, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 1999–53, İstanbul.
- Engin, N. (1992), Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

- Eraslan, İ.H., Bakan, İ. ve Kuyucu, A.D.H. (2008), “Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), ss.265 – 300.
- Francois, J. ve Woerz, J. (2009), “Non-linear Panel Estimation of Import Quotas: The Evolution of Quota Premiums Under the ATC”, Journal of International Economics, 78, pp.181 – 191.
- Grimwade, N. (2000), International Trade: New Patterns of Trade, Production and Investment, 2. Baskı, London: Routledge.
- Gujarati, D.N. (2003), Basic Econometrics, 4. Edition, New York: McGraw Hill.
- Karlık, S.R. (1974), “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Geçerliliği Üzerine Düşünceler”, İktisat Fakültesi Mecmuası,33(1-4), ss.221 – 238.
- Krugman, P. (1980), “Scale Economies, Product Differentiation and The Pattern of Trade”, The American Economic Review,70(5), pp.950 – 959.
- Krugman, R.P., Obstfeld, M. ve Melitz, M.J. (2012), International Economics: Theory & Policy, Boston: Library of Congress Cataloging –in- Publication, Pearson Education, Inc., Ninth Edition.
- Linnemann, H. (1966), An Econometric Study of International Trade Flows, Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Love, P. ve Lattimore, R. (2009), International Trade: Free, Fair and Open?, Paris: OECD Insights.
- Markusen, J., Melvin, J., Kaempfer, W. ve Maskus, K. (1995), International Trade: Theory and Evidence, The New Century Schoolbook by Publication Services, Inc., ISBN 0-07-040447-X.
- Mermod, A.Y. (2010), “Dünya Ticaret Örgütü’nün Yönlendirdiği Dünya İktisat Düzeni ve Türkiye’de Tekstil Sektörü Açısından Bir İnceleme”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 29(2), ss.341 – 360.
- Naude, W. ve Rossouw, R. (2008), “South African Quotas on Textile Imports from China: A Policy Error?”, Journal of Policy Modeling, 30, pp.737 – 750.
- Nordas, H.K. (2004), The Global Textile and Clothing Industry Post The Agreement on Textiles and Clothing, Geneva: WTO Discussion Paper, No. 5.
- Özalp, İ. (2004), Uluslararası İşletmecilik, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Panagariya, A. ve Duttagupta, R. (2002), “Politics of Free Trade Areas: Tariffs versus Quotas”, Journal of International Economics, 58, pp.413 – 427.
- Pouliot, S. ve Larue, B. (2012), “Import Sensitive Products and Perverse Tariff Rate Quota Liberalization”, Canadian Journal of Economics, 45(3), pp.903 – 924.

- Poyhonen, P. (1963), "A Tentative Model for the Volume of Trade between Countries", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 90(1), pp.93 – 100.
- Seyidoğlu, H. (2013), *Uluslararası İktisat*, 19. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Şeker, A. (2015), *Tarife Dışı Önlemlerin Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tatoğlu, F.Y. (2013), *Panel Veri Ekonometrisi*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tinbergen, J. (1962), *Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy*, New York: Twentieth Century Fund.
- Uğur, A. (2004) "Türkiye'nin Dış Ticaretinde Tekstil-Giyim Sektörünün Yeri ve Yeni Rekabet Dönemi", *Ankara Üniversitesi TÜCAUM*, 2(2), ss.26 – 49.
- UNCTAD (2012), *Classification of Non-Tariff Measures*, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab20122_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.01.2015)
- UNCTAD (2013), *Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries*, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab20121_en.pdf (Erişim Tarihi: 23.01.2015)
- Ülengin, F., Çekyay, B., Palut, P.T., Ülengin, B., Kabak, Ö., Özaydın, Ö. ve Ekici, Ş.Ö. (2015), "Effects of Quotas on Turkish Foreign Trade: A Gravity Model", *Transport Policy*, 38, pp.1 – 7.
- Vernon, R. (1966), "International Investment and International Trade in the Product Cycle", *Quarterly Journal of Economics*, 80(2), pp.190 – 207.
- WTO; (1995), *Agreement on Textiles and Clothing, Uruguay Round Agreement*. https://www.wto.org/English/docs_e/legal_e/16-tex.pdf (Erişim Tarihi 22.03.2015)
- Yücel, Y. (2010), "Uluslararası Ticaretin Liberalleştirilmesi Sürecinde Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Rekabet Gücü ve Çin Tehdidi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 29(2), ss.227 – 250.